mokslas menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1984

SAUSIO MĖN. 28 d. / JANUARY 28, 1984

PART TWO — Nr. 20(4)

Šiame numeryje:

Kas integruoja, o kas meluoja?

Vėliausias Oskaro V. Milašiaus raštų tomas.

Oskaro V. Milašiaus „Nemiga".

Dvi Oskaro V. Milašiaus pasakos.

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius prisimenant — 100 metų nuo Vladimiro Šilkarskio gimimo.

Lietuviškų plakatų parodos atidarymas.

Nuomonės ir pastabos: Antano Sužiedėlio mintys diskusinės.

Pokalbis su Antro kaimo prievaizda Algirdu Titum Antanaičiu.

Vasario mėnesio planetos.

Kertinė Parašte

Kas integruoja, o kas meluoja?

Pastaruoju metu į okupuotą Lietuvą nuvykstantiems mūsiškiams turistams, ypač nuskridusiems su kultūrininkų etikete, vienintelis ten etatinis išeiviologas Vytautas Kazakevičius vis pasakojo, kad išeivijos lietuvių literatūra Lietuvoje jau yra integruojama į bendrąją lietuvių literatūrą. Dėl to, žinoma, reikėtų tik džiaugtis. Bet ar taip yra?

Negi *Poezijos pavasariuos* įdėtus kelis pluoštelius eilėraščių ir per keturis dešimtmečius išleistas kelias (ypač mirusių autorių) knygas jau galima laikyti dėmesio vertu integravimu? Pagaliau ir tai padaryta tik meškeriotojo ir žuvies intereso bei santykio plotmėje. Nes kai neužkimba taip, kaip buvo tikėtasi, vėlesnieji rankraščiai jau grąžinami, net leidinių metiniuos kataloguos jau įrašytos išleisti knygos anuliuojamos, niekada nepasirodo.

Todėl ir ima apmaudus juokas, kai kalbama apie integraciją, o visuose pasieniuose, paštuose ir muitinėse išeivijos grožinės literatūros knyga užtveriama, atimama, konfiskuojama akyliau ir uoliau negu caristiniais spaudos draudimo laikais Kudirkos Naumiesčio ar Sudargo pasieniuose. Porinama apie integraciją, o okupuotos Lietuvos kultūriniuos leidiniuos nespausdinama jokia normali išeivijoje išleistos knygos recenzija. Lietuvių literatūrai skiriamuose mokslo veikaluose išeivijos literatūra nefigūruoja, lyg jos visai nebūtų. Štai 1979 ir 1982 metais Vilniuje išleista kone liuksusinis koautorinis dvitomis *Lietuvių literatūros istorija*. Pirmasis tomas — iki 1940 metų. Antrasis — tarybinė lietuvių literatūra. O pokario dešimtmečių gajos ir kūrybingos išeivijos literatūros nė ženklo. Matyt, aniems, nuo kurių parėjo dvitomio turinys ir struktūra, tai nėra lietuvių literatūra! Vargšai planuotojai, negi jie nepagalvoja, kad kada nors kultūros istorija iš jų pasijuoks net labiau negu Vincas Kudirka iš savo laiko viršininkų ir cenzorių.

Kitaip yra išeivijoje. Kiekvienas čia gali lengvai pasekti okupuotos Lietuvos literatūrinę raidą ir jai skirti atitinkamo dėmesio. Galima užsisakyti literatūros periodinius leidinius Lietuvoje, ir paštininkas juos be niekur nieko atneš. Pažįstami bei giminės norinčius mielai aprūpina tenykštėmis knygomis. Pagaliau New Yorke, Chicagoje ar kitur laisvai gali nueiti į atitinkamą sovietinių leidinių knygyną ir norimomis knygomis apsirūpinti, jas čia nusipirkti.

Čionykščiuos periodinės spaudos puslapiuos bei kultūros žurnaluos laiks nuo laiko skaitome Lietuvoje išleistų knygų bei autorių aptarimus, matome jų nuotraukas, kūrybos ištraukas, eilėraščių pluoštus. Pokario metais Lietuvoje sukurtoji literatūra (ten apšaukta tarybine) iš bendrosios lietuvių literatūros neišskiriama. Čia, išeivijoje, išleistas Pr. Naujokaičio *Lietuvių literatūros istorijos* keturtomis: pokario metų Lietuvos literatūrai ketvirtame tome skirta 213 puslapių. Neišskiriama ji niekur ir anglų kalba informaciniuos bei akademiniuos leidiniuos, kai išeivijoje gyvenantys mokslininkai turi progų tokių leidinių paruošime bendradarbiauti. Štai tik pora pavyzdžių, o jų yra begalės. *Encyclopedia of Poetry and Poetics* (ed. Alex Preminger; Princeton University Press, 1965): Kostas Ostrauskas ir William Kleesman Matthews gana plačiai apžvelgia visą lietuvių poezijos raidą, neišskirdami ir šių dienų Lietuvoje rašančių autorių. *Columbia Dictionary of Modern European Literature* (ed. Jean-Albert Bédé and William B. Edgerton; Columbia University Press, 1980): Rimvydas Šilbajoris, pateikdamas leidinyje taipgi netrumpą (nuo donelaitinių laikų) lietuvių literatūros visų žanrų raidą, lygiai pristato ir dabarties lietuvių literatūros visumą tiek išeivijoje, tiek Lietuvoje.

(Nukelta į 2 psl.)

Vėliausias Milašiaus raštų tomas

JOLITA KAVALIŪNAITĖ

1982 m. André Silvaire leidykla išleido O. V. de L. Milosz raštų dvyliktąjį tomą. Jį sudaro įvairių literatūrinių veikalų žanrų kūriniai: *Zborowskiai*, Pono Trix-Trix gyvenimo istorija, Suplėšytas sąsiuvinis ir Neišleisti ar atrasti eilėraščiai.

„Suplėšytame sąsiuviny" yra 16 eilėraščių, kurie buvo parašyti 1894-1896 m., kai poetas buvo septyniolikos-devyniolikos metų amžiaus jaunuolis. Tai įvairaus pobūdžio lyriniai Milašiaus kūrinėliai — baladės, odės, sonetai ir kitokie, kuriuose jaučiama Baudelaire ir Mallarmé poezijos įtaka. Tai patys pirmieji jo kūrinėliai, kurie, matyt, ir jam pačiam nepatiko. Jis juos vieną kartaus nusivylimo vakarą (soir d'amertume) suplėšė. Tačiau jo draugas Rolland Boris, surinkęs ir sulipdęs popieriaus gabalėlius, 1957 m. atidavė A. Silvaire leidyklai.

Pati didžioji, pati svarbioji ir esminė šios Milašiaus knygos dalis — prozinė. Tai „Labai paprasta pajaco pono Trix-Trix istorija" ir ypač jo romanas *Les Zborowski* — Zborowskiai.

Ponas Trix-Trix, groteskinis pajacas, tampa rašytojo draugu, skaito jo eilėraščius ir drauge su juo geria ir rūko. Vieną lietingą ir vėjuotą vakarą jis susigraudina, pravirksta ir papasakoja, jog kitados jis vienos merginos buvo į lūpų kamputį pabučiuotas. Ir tai jam — toji praėjusio pabučiavimo gėlė — sutrukdė pasiekti Negražumo Absoliutumą. Šį savo nepasisekimą jis skaudžiai pergyvena, atsisveikina ir miršta. Paskutinis šios pasakos šauksmas „Reikia gyventi! Nereikia nužudyti vidinio pajaco" primena paskutinę eilutę eilėraščio „Et surtout que...", išleisto tais pačiais metais, kaip ir *Les Sept Solitudes*. Aplamai kūrinėlis nėra originalus. Jacques Rivière teigimu, jis primena Valéry „la Soirée avec Teste".

Pagrindinis šio Milašiaus raštų tomo kūrinys — autoanalitinis romanas *Les Zborowski*. Romanas parašytas 1910-1913 m. ir vaizduoja istorinės Lietuvos dvarininkų gyvenimą Bialos apskrity, devyniolikto šimtmečio rūmuose, paskendusiuose praeities gelmėse.

Romanas nepilnas. Jo rankraštis atiduotas leidyklai 1914 m. Tačiau prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas, visuotinė mobilicacija, o vėliau mistinė Milašiaus iliuminacija, pakeitusi dvasinę autoriaus orientaciją — visa tai sutrukdė romano išleidimą. O vėliau dingo ir pats rankraštis. Tad čia tėra tik dalinė romano versija, sudaryta iš surankiotų išlikusių rankraščių. Tad ir jo aptarimas ir analizė neišvengiamai bus ribota ir sąlyginė.

Zborowskių centre — du broliai, kurie abu myli savo tėvą ir vėliau tą pačią merginą ir tampa priešais.

Romanas parašytas pirmuoju asmeniu. Autoriaus „aš" pavestas pastabiam ir jautriam anglų kalbos mokytojui Everardui, kuris pajunta net „mažiausią aistros judesį ir švelniausią šviesos pasikeitimą". Šis pasakotojas romano įvykius vaizduoja dviejose laiko — esamojo ir būtojo — plotmėse. Tad ir tie įvykiai atsiskleidžia skirtingai: pro jaunuolio žvilgsnį ir pro per anksti pasenusio senelio, kuris su nostalgija žvelgia į praeitį: „Liūdnoji praeitis! Bet taip pat ir mieloji praeitis, nes net ir pati liūdniausia jaunystė laikui bėgant tampa žavinga". Everardas savo siela susijęs su praeitimi. Jį jau pasenusį tebelydi Zborowskio tėvo žodžiai. „Yra kažin kas jo neaiškiuose žodžiuose", prisipažįsta jis, „kas mane žavi ir duoda man jėgų gyventi. Aš pats sau garsiai kartoju ir jaučiu ant savo palenkto veido imperatorišką ir tyrą žvilgsnį to, kurį mintyse vadindavau savo Mokytoju".

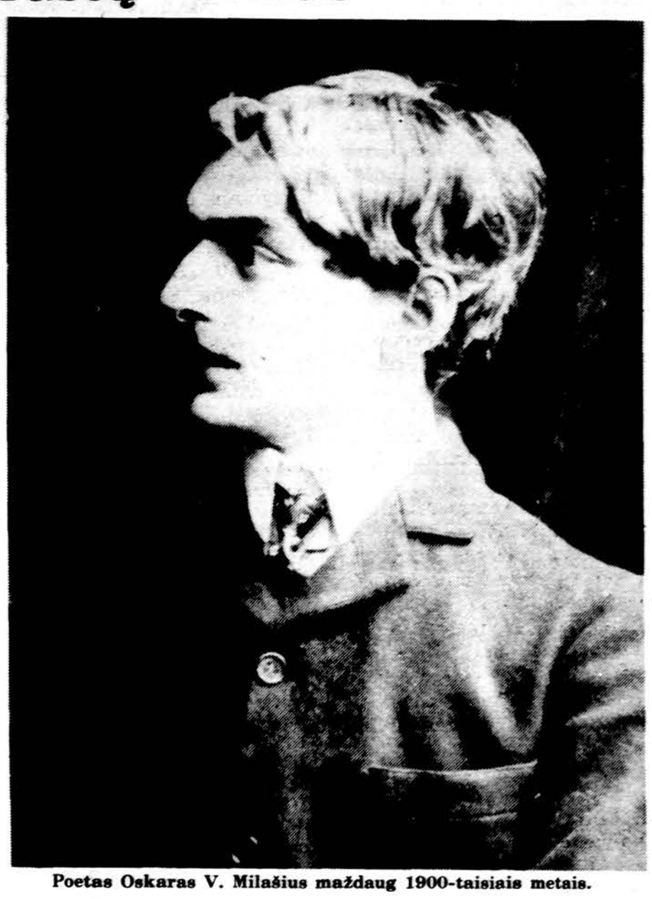

Poetas Oskaras V. Milašius maždaug 1900-taisiais metais.

Našlaitis ir beturtis, aštuoniolikmetis anglas aristokratas Everardas 189...metais susitinka su svetimtaučiu, kurio didinga išvaizda ir vidinė paslėpta akių ugnis jį sudomina. Tai Jean Gonzague Zborowski (kai kur jis vadinamas Mirecki ar Sartorowski), šiaurinės Lenkijos didikas, pasišventęs istorijos ir politinės ekonomijos mokslams ir siekiantis suartėjimo tarp lenkijos didikų, turinčių materialinį krašto palikimą, ir kaimiečių, paveldėjusių „rasės energiją". Zborowski, save kaltindamas apleidęs moralinį sūnų auklėjimą, kviečia Everardą būti jų anglų kalbos mokytoju ir kompanionu. Tėvui rūpi sūnūs ir jų charakterių polinkiai: jaunesniojo Edvardo smarkumas ir aistringumas ir vyresniojo Henriko melancholija ir bailumas ir nepasitenkinimas. Sūnūs kilę iš dviejų vedybų. Skirtingas jo sūnų charakteris paveldėtas iš motinų. Henriko motina buvo mylima ir kilnios sielos Estera, kilusi iš neturtingų intelektualų žydų žeimos, o jaunesniojo energinga ir praktiška Marie-Anne.

Netrukus Everardas išvyksta į tą „nelaimingąjį kraštą", kur jo laukia Zborowskio sūnūs. Tai tolimas „pirmykštis ir susnūdęs sniego kraštas". Pervažiavę Vokietiją ir Lenkiją, Everardas ir Jean Zborowski galų gale pasiekia Zborowskio gimtinės apylinkes, kurių balzganas ir susimastęs dangus giliai paliečia Everardo sielą. O pasiekęs Lietuvą, jis pajunta visoje gamtinėje aplinkoje gilų liūdesį, kuriame yra paskendę ir daiktai, ir žmonės. Ir jis jautęs, kad po niūrių Piasto lygumų tęsėsi letargiškas Gedimino vienišumas....

Tai buvo ruduo — melancholijos ir amžino liūdesio metų laikas. Ir visi daiktai buvo miego spalvos. Dangaus fone smėlio spalvų pirkelės ir sudrumsto vandens akys žemės veiduose. Tai senoji ir paslaptingoji Lietuva — pirmykštė ir liūliuojanti, kur dar tebekalbama mažai tepakeista sanskrito kalba.

Nuo kalno papėdės keliautojai pamato samanotą seno namo stogą ir langus, susimąsčiusiomis vaivorykštės ir praeito šimtmečio spalvomis. Durys, baisiosios neišbaltintos rasės karsto durys atsivėrė į tamsų prieangį, kur nuo pat pirmojo žingsnio pelėsių kvapas suspaudžia gerklę. Čia šalia senosios Prancūzijos ir Lenkijos karalių paveikslų kabo ir Lietuvos kunigaikščių portretai. Įvairūs daiktai persisunkę bendru užmaršties, tylos ir mirties kvapu. Tai Praeities Namai.

Šiuose senuose „Vaiduoklių namuose" Everardas susitinka su Zborowskio sūnumis — nedrąsiuoju Henriku ir narsiuoju Edvardu. Neužilgo Henrikas Everardui atveria savo sielą. Jis, kaip ir Everardas, visą savo gyvenimą pergyvenęs savo „menkumą" ir savęs neapykantą. Jis stebisi, kaip jis galėjo kilti iš tokio didingo Tėvo. Jis savo tėvą myli garbinančia meile, ir jis jam atrodo „didžiausias, didingiausias, gražiausias, tvirčiausias". Kuo daugiau tėvą garbina, tuo labiau save menkina, ir ta įsivaizduota ar reali dvasinė distancija tarp jų tampa neperžengiama. Tad paradoksiškai per gilią tėvo meilę jis tragiškai nutolsta nuo tėvo. Nepajėgdamas išreikšti tėvui savo meilės, jis užsidaro savyje ir kenčia „išorinėje tyloje". Menkystės jausmas taip pat jį skiria nuo jaunos vienietės Emmos (Klaricijos), idealios jaunuolio sapnų inkarnacijos. Giliai ją myli, bet paralyžuojamas mažavertystės jausmų nedrįsta prašyti jos rankos. Jis jaučia be teisės būti piliečiu, vyru, tėvu.

(Nukelta į 3 psl.)

Dvylikametis Oskaras V. Milašius su savo motina.

Oskaras V. Milašius, septyniolikos metų.

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius prisimenant

100 metų nuo Vladimiro Šilkarskio gimimo

V. SRUOGIENĖ

Besikalbant su baigusiais Vytauto Didžiojo universitetą, Kaune, kartais pastebimas tam tikras santūrumas, lyg nenoras prisipažinti, kad turima jo diplomas. Kai kas net varžėsi rūpintis suteikto magistro laipsnio patvirtinimu JAV įstaigose — esą, nemalonu pasisakyti jį gavus iš tokios nežinomos mokslo institucijos... Tai būdingas mažos tautos nariams menkumo kompleksas.

Tačiau pažvelgus retrospektyviai į mūsų Alma Mater susidaro visai priešingas vaizdas. Visų pirma, kokie dideli, palyginti su kai kuriais Amerikos universitetais, mums buvo keliami reikalavimai, prerekvizitai! Štai mums, studijavusiems Lietuvos istoriją, buvo privaloma mokėti žodžiu ir raštu, be lietuvių, būtinai lenkų, rusų, vokiečių, lotynų kalbas (o kai kuriems laikotarpiams dar prancūzų ir graikų), be to, senąją slavų kalbą su paleografija. Ir žinios buvo tikrinamos žodžiu, akistatoje su profesorium.

O kas buvo mūsų profesoriai? Paimkim kad ir Humanitarinių mokslų fakultetą. Ilgametis dekanas Vincas Krėvė-Mickevičius, Vincas Mykolaitis-Putinas, Balys Sruoga, kun. Juozas Tumas-Vaižgantas. Rašytojai klasikai, vien vardai už juos kalba. Vėl kiti. Marija Arcimavičienė, istorikė, dirbusi Egipte su garsiuoju archeologu Howard Carter, atradusiu Tutankhameno kapą, entuziastė, uždegusi klausytojuose negęstančią meilę egiptologijai ir iš viso praeities tyrinėjimui; Kazimieras Būga, genialus kalbininkas; Jonas Jablonskis, lietuvių rašomosios kalbos tėvas; Vaclovas Biržiška, eruditas, vadintas vaikščiojančia enciklopedija, kaip ir jo brolis Mykolas (vėliau rektorius), lituanistas, kovotojas dėl Vilniaus; Augustinas Janulaitis, nenuilstamas archyvų darbuotojas ir tos srities pionierius mūsuose (nuo bolševikų sunaikinimo jį išgelbėjo mirtis, nes įsakymas jį suimti buvo pasirašytas dieną prieš jo mirtį 1950.V.21); Ignas Jonynas, plačiai išsilavinęs, kuklus ir atsargus šaltinių tyrinėtojas, perfekcionistas; fenomenalinių gabumų Augustinas Voldemaras, kad ir nedaug studentams žinių perteikęs; iškalbingasis Vladas Dubas, romanistas; Jonas Vabalas-Gudaitis, pedagogas, sukūręs kaip ir savo mokyklą; Paulius Galaunė, tyliai dirbęs, o išvaręs didelę vagą lietuvių tautodailės ir meno istorijos srityje. Ir čia kalbama tik apie pirmąjį Vytauto Didžiojo universiteto dešimtmetį, anksčiau negu jame pradėjo dirbti jauni specialistai, kaip kalbininkai Pranas Skardžius, Antanas Salys, Petras Jonikas, istorikai Jonas Puzinas, Adolfas Šapoka, Zenonas Ivinskis, Konstantinas Avižonis ir kiti.

Tai buvo *asmenybės*, gerai savo dalyką žinoję. Turėjom ir pasaulinio masto mokslininkų, kurių pavydėti mums galėjo kitų didžiųjų universitetų rektoriai, kaip didįjį žmogų ir mokslo pažibą profesorių Levą Karsaviną — filosofą ir istoriką. Turėjom Vosylių Sezemaną, praturtinusį mus filosofiniais raštais ir kapitaliniu *Logikos* veikalu; rimtą germanistą Horstą Engertą; Povilą Gronskį, istoriką; keliuose dideliuose universitetuose dėstusį, poliglotą filosofą ir klasikinį filologą profesorių Šilkarskį. Dar ne visi paminėti. Visi jie buvo labai plačiai išsilavinę, turėję ryšių su kitataučiais specialistais plačiuose užsieniuose ir gerą klasikinių literatūrų pagrindą.

Koks kontrastas šių dienų siauriems specialistams, neretai dėstantiems Vakarų universitetuose... Ne paslaptis, kad čionai dauguma svetimųjų kalbų dėstytojų, išmokę teorinę kalbos dalį, dėstomąja kalba nesusikalba. Teko sutikti prancūzų revoliucijos istorijos specialistą, kuris atvirai pasisakė kitų istorijos sričių nestudijavęs, o kaip privalomą svetimą kalbą mokęsis ne prancūzų, bet vokiečių... Žinoma, neneigiu, kad ir šiais laikais Vakaruose yra didelių autoritetų ir didelių asmenybių.

Grįžtant prie mūsų profesorių, jau, regis, daugelio iš jų nebėra gyvųjų tarpe. Retas tepaminėtas mūsų spaudoje. Tik kai kurių gimimo jubiliejai priminti. Džiugu žinoti, kad 100 metų sukakties nuo gimimo proga Lietuvoje ruošiama knyga apie profesorių Jonyną. Norėčiau priminti ir profesorių Vladimirą Šilkarskį, kuris, jei būtų gyvas, būtų šventęs savo 100 metų jubiliejų šių metų sausio mėnesio 15/27 dieną (mirė 1960.VIII.20).

Profesorius Vladimiras Šilkarskis — plačios erudicijos, nuostabių gabumų ir atminties žmogus, filosofas, filologas, moralistas, labai gyvo būdo, o kartu pilnas kontrastų, spalvota asmenybė. Gimęs Rytų Lietuvos Juodžiuonių dvarely, Biržų apskrity, augo lenkų kultūros ir romantinės literatūros įtakoje, bet jaunuolį formavo vokiečių-rusų gimnazija Mintaujoje ir Maskvos universiteto istorijos-filologijos fakultetas, kurį baigęs buvo paliktas ruoštis profesūrai. Ir jau 1914 m. jis Tartu (Dorpato) universiteto privatdocentas, 1920 m. — Batoro universiteto profesorius Vilniuje. Nuo 1924 metų, grįžęs į Lietuvą, užėmė Vytauto Didžiojo universitete graikų kalbos ir literatūros katedrą ekstraordinarinio profesoriaus titulu. Jam buvo priskirtos ir filosofijos disciplinos. Tai buvo didelio darbštumo mokslininkas, jo raštų paliki-

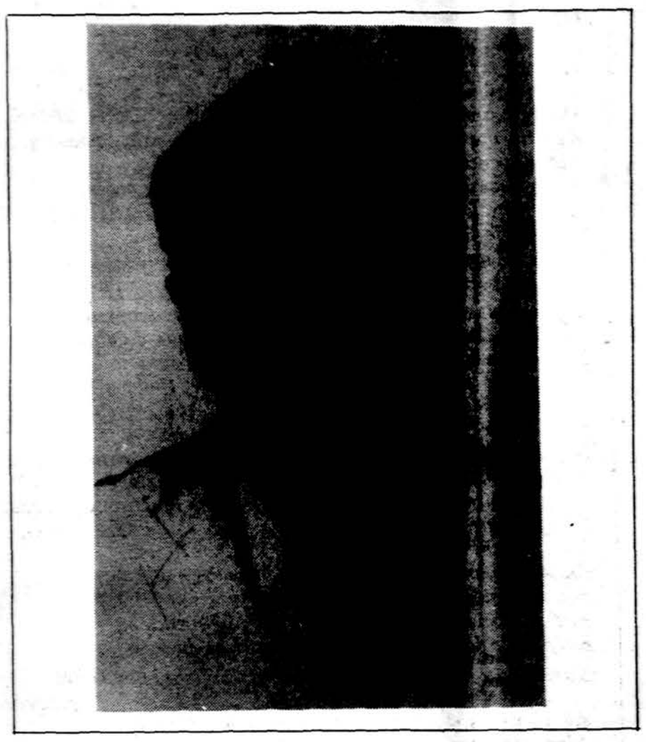

Karl Engel — Profesoriaus Vladimiro Šilkarskio portretas 1951

mas mums labai turtingas.

Iš jo svarbesnių veikalų pažymėtini: „Homeras ir graikų epinė poezija", „Graikų literatūros istorija", įvadai Homero „Iliados" ir „Odisėjos" vertimams į lietuvių kalbą, taip pat A. Smetonos (irgi kurį laiką profesoriavusio Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete) Platono dialogų „Sokrato gynimasis teisme" ir „Kritono" vertimams. Humanitarinių mokslų darbų tomuose yra daug V. Šilkarskio straipsnių. Jis leido knygas ir lenkų, rusų bei vokiečių kalbomis, palaikė ryšius su žymiais Vakarų Europos mokslininkais istorikais ir kalbininkais, klasikais. Jis buvo didelis Vladimiro Solovjovo gerbėjas, vokiškai išleido „Solowjews Philosophie der All-Einheit", lietuviškai — studiją „Solovjovas ir Dostojevskis". Daug kitų jo darbų čia neminėsiu (žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX tomas, psl. 495).

Karui užėjus, Šilkarskis pasitraukė į Vakarus. Vokietijoje jis ilgus metus dėstė Bonnos universitete. 1947-1948 mokslo metais jo skaitytas kursas „Philosophie der Liebe" (apie Solovjovą) sutraukdavo pilną auditoriją klausytojų.

Žmogus jis buvo socialus, draugystėje ištikimas ir visiems pasiruošęs padėti, nelaimei ištikus. Kartu, kaip tai atsitinka su gabiaisiais kūrėjais, pilnas priešingybių ir kontrastų, kontroversijų, ir net sunkiai suprantamų artimiesiems keistenybių. Buvo karštas abstinentas ir moralistas, kovotojas prieš visuomenės nedorybes. Jei ko nemėgo, to neslėpė, ir į akis drožė nemalonius žodžius. Kartą patyręs, kad vienas kitatautis dėstytojas, užklydęs iš Vengrijos, daręs nepadorius pasiūlymus studentei, Šilkarskis pakėlė viešą triukšmą ir kaltasis turėjo skubiai kraustytis iš fakulteto ir iš Lietuvos. Vienus Šilkarskis papiktino tuo, kad paskelbė spaudoje kun. Olšausko bylą, kitus — savo aštriais kaltinimais garbingam aušrininkui Jonui Šliūpui už jo skleidžiamas ateizmo idėjas. Garsiai kritikavęs mūsų visuomenės žemą kultūros lygį, o ypač gynęs lenkų mažumos teises, Šilkarskis įsigijo lenkininko, lenko vardą. Studentams jis retam kuriam buvo suprantamas ir jų tarpe neįsigijo populiarumo.

Tuo tarpu apie savo lenkiškumą prof. Šilkarskis rašė Sofijai Čiurlionienei 1944.VI.22 iš Bonnos (likimas lėmė, kad pora jo laiškų atsidūrė V.S. archyve):

„...Širdingiausiai dėkoju už ‚Karaliaus Dvasią' Slovackio, kurį ką tik gavau. Vertimas yra *chef d'oeuvre*. Mėginsiu susirašyti su vertėju. Gaunu vis naujų pakvietimų iš Bonn profesorių, kurie buvo mano paskaitoje. Štai vakar kreipėsi į mane prof. Vezin, garsusis Dantės vertėjas ir tyrinėtojas, prašydamas apsilankyti jo literatiškame ratelyje 27.VI. Gal palūkėjęs laikysiu ten paskaitą apie Slovackį ir vokiečių filosofiją. Rašyti jos nemanau: turiu galvoje tiek medžiagos, kad galiu lengvai improvizuoti. Slovackis buvo man ilgą laiką mano didžiausia meilė poezijoje (paskui, tiesa, pajutau tokią pat meilę Goethei ir Mickevičiui). Mano lenkiškumas buvo vien tik meilė Slovackiui ir Mickevičiui. Šiaip reali Lenkija, realūs lenkai man yra svetimi. Lenku jaučiaus tarp 1915-1918 metų, kol nebuvau nei sykio apsilankęs Lenkijoje. Po artimesnės pažinties lenkiškumas išbluko — paliko tik be galo stipri meilė aniem poetam — užtat sustiprėjo ryšiai su gimtuoju kraštu: Litwo, Ojczyzno moja!.. Dabar toli nuo jos jaučiu tai ypač giliai. Geriausia Bičiulė (Sofija Čiurlionienė, irgi buvusi lietuvių kalbos dėstytoja Humanitarinių mokslų fakultete, -V.S.), labai daug prisidėjo prie tų ryšių sustiprėjimo..."

Profesorius Jonas Štrauchas, irgi mūsų fakulteto narys, filosofas, buvo aplankęs prof. Šilkarskį prieš pat jo mirtį. Jis rašė: „Dar pora dienų prieš tai, būdamas ligoninėje, blaiviai kalbėjo apie brolius, artimuosius. Tačiau šeštadienį (1960 m. rugpjūčio mėn. 20 d. -V.S.) 12 val. 14 min. p.p. mūsų brangus draugas visai ramiai apleido šį pasaulį... Prof. Šilkarskio asmeny mūsų šeima prarado ne tik didelį draugą, bet ir mielą kolegą, su kuriuo beveik be pertraukos bendradarbiavome nuo 1924 metų Lietuvoje, paskui Vokietijoje. Ypatingai slegia mus, kad prof. Šilkarskis nesusilaukė savo kapitalinio darbo, t.y. Solovjovo veikalų naujosios vokiškos laidos užbaigimo dėl leidėjo d-ro Wewelio, didelio pedanto, kaltės. Dabar teks turbūt profesoriui Rudolfui Muelleriui tęsti šį darbą".

Dabar profesoriaus Vladimiro Šilkarskio, idealisto, humanitaro tikrąja prasme, vardas okupuotoje Lietuvoje yra visiškai tabu. Jis ten pamirštas. Deja, primirštas ir pas mus.

Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, dabar vykstanti lietuviškų plakatų paroda buvo atidaryta 1984 m. sausio mėn. 13 d. Istorinių plakatų skyrių čia apžiūri (iš kairės): Kazys Bradūnas, Kazimiera Bradūnienė, Romas Bartuška ir Bronius Kviklys.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

Dar daugiau: to paties Rimvydo Šilbajorio 1982 metais Chicagoje Akademinės skautijos leidyklos išleista knyga *„Žodžiai ir prasmė. Literatūra šiandien Lietuvoje.* Leidinyje parecenzuota ir panagrinėta keliolikos Lietuvoje šiandien rašančių autorių kūryba, metamas žvilgsnis ir į bendrąsias žanrines problemas, pvz. „Lietuvos dabartinė novelė". Ar bent ko nors panašaus gali tikėtis išeivijos literatūra šiandien Lietuvoje, kai čia suminėta R. Šilbajorio knyga kaip tik yra labiausiai atiminėjama iš šiuo metu į Lietuvą vykstančių. Ir kodėl? Juk rodomas dėmesys, kaip ten sakoma, tarybinei literatūrai. Bet knygai tveriamos tvoros turbūt dėl to, kad ją pamačius, niekam nekiltų Vilniuje klausimo: kodėl mes negalime rašyti apie juos, jeigu jie apie mus rašo?

Taigi nėra jokios paslapties, kas ir kiek tikrai tą lietuvišką literatūrą integruoja, o kas tik meluodamas „raudonuoja".

k. brd.

Lietuviškų plakatų parodos atidarymas

Penktadienį, 1984 m. sausio 13, 7:30 v.v. grupė meno ir istorijos mėgėjų susirinko į Čiurlionio galeriją, Jaunimo centre, Chicagoje, kur vyko lietuviškų plakatų parodos atidarymas. Atidarymą pravedė Čiurlionio galerijos pirmininkas dail. V. Lukas, pakviesdamas dail. Algirdą Kurauską tarti žodį. A. Kurauskas savo įdomioje ir išsamiai paruoštoje kalboje apibūdino plakato meną ir palygino plakatistų kūrybines sąlygas Amerikoje, Lietuvoje ir lietuvių išeivijoje Amerikoje. (Dail. A. Kurausko kalba bus atspausdinta *Draugo* priede vėliau.)

Parodoje yra išstatyta daugiau kaip 200 plakatų, kurie yra suskirstyti į tris dalis: 1. istoriniai plakatai, 2. išeivijos lietuvių plakatai ir 3. Lietuvoje gyvenančių dailininkų plakatai. Paroda buvo profesionaliai paruošta ir apipavidalinta. Amerikos išeivijos skyrius labai margas ir maišytas kiekybe ir kokybe. Lietuvoj gyvenančių dailininkų — stiprus, spalvingas. Žiūrovų ypatingą dėmesį patraukė istorinis skyrius, kuris pateikė įdomių momentų iš lietuvių kultūrinės istorijos. Seniausias plakatas buvo net iš 1908 metų. Kas neturėjo progos, dar gali šią įdomią parodą apžiūrėti savaitgaliais iki sausio 29 d. Čiurlionio galerijos valandos — penkt. 7-9, šešt. ir sekm. 11 v.r. iki 7 v.v.

rl

Nuomonės ir pastabos

Antano Sužiedėlio mintys diskusinės

Dr. Antanas Sužiedėlis, psichologas, Amerikos Katalikų universiteto profesorius Washingtone, 1983 m. spalio mėnesį Chicagoje skaitė paskaitą, kurią *Draugas* atspausdino gruodžio 10 d. antrašte: „Lietuvybė: atgaivinti, išlaikyti ar sukurti?" Paskaita buvo skaityta Ateities akademinio savaitgalio programoje, tad reikia manyti, kad jos klausėsi gera dalis akademinės visuomenės. Kaip publika reagavo, nedalyvavus paskaitoje, negalima žinoti. Spaudoje reakcijų irgi nepastebėta. Būdamas ne akademikas, o paprastas „pasaulietis", drįstu dėl prof. Sužiedėlio minčių pasisakyti tik kaip praktikas, nes teko šen ir ten savo pirštą pridėti įvairiose rezistencijose, turėti artimų ryšių su jaunimu okupacijose ir pažinti jaunąją lietuvių generaciją išeivijoje.

Svarstydamas šaltai ir, sakykime, objektyviai, dr. Sužiedėlis primena šių laikų stebuklą, kompiuterį, be kurio tolydžiai greitėjantis gyvenimo progresas nebūtų įmanomas. Bet ir kompiuterio vertė sumažėja, jei jis nepilnai suprogramuotas, o kartais, kaip Korėjos lėktuvų linijos skrydžio 007 atveju, gali atnešti fatališkų rezultatų.

Reikia pritarti

Teisingas, manau, autoriaus teigimas, kad „ateityje lietuvybė bus tiek gyvastinga, kiek dabartiniai jos puoselėtojai sugebės ją ne sau konservuoti, bet pasauliui atverti, ‚eksportuoti' ". Papildant šį teigimą, reiktų pridurti, kad tokia lietuvybė yra ne tik ateities tikslas, bet buvo ir praeities pareiga. Bet kas tie „puoselėtojai"? Aš manau, kad šiuo metu pagrindinė atsakomybė jau tenka dr. Sužiedėlio kartai. Deja, iki šiol neturėjome daug tokių, kurie prilygtų vyresniųjų — dr. A. Maceinos, dr. J. Girniaus ar dr. V. Vardžio vykdomam „puoselėjimui". Laisvajame pasaulyje turime šimtus lietuvių profesorių ir kitus šimtus turtingų profesionalų, kuriuos tėvai išvedė pro karo ugnį ir stovyklinėse vargo mokyklose mokytojai paruošė aukštosioms studijoms, bet kurie šiandien „puoselėjimo" pareigos nejaučia ir net trupinių iš savo intelektualinių ir medžiaginių resursų lietuvybės labui neskiria.

Negalėtų kilti ginčų su dr. Sužiedėliu ir dėl lietuvybės pozityvumo. Nepozityvi lietuvybė netinka nei „vidaus rinkai", nei „eksportui". Lietuvybės pozityvumas tačiau didesnių rūpesčių kelti neturėtų. Kultūrinis judėjimas, lituanistinio švietimo pastangos ir net politinė veikla, — tai plačiarėmis pozityvios lietuvybės pavaikslas. Pasitaiko ir nepozityvumo atvejų, ypač laikraštinėje polemikoje, tačiau labiau tektų skųstis veiklos suderinimo stoka, neišbalansuota pirmumo eile, bandymais monopolizuoti kai kuriuos veiklos sektorius, tikros veiklos pakeitimu savireklama, „makalavimu".

Norėtųsi tvirtesnių argumentų

Atrodo, kad dr. Sužiedėlio svarstymams aplamai būtų galima padaryti priekaištą, kad jis savo „kompiuterį" užprogramavo, išleisdamas kai kuriuos labai svarbius duomenis. Todėl jo išvados dažnu atveju neįtikina. Pvz., jis savo svarstymuose praeina pro, jo žodžiais sakant, „vertybes abstrakčia prasme". Kas tos vertybės? Manau, jog tai laisvė, teisingumas, artimo meilė, idealizmas, pareiga, etc. Bet jei mes gyvenimą kursime, atsižvelgdami tik į „tikroviškas" vertybes — „kuo žmogus žavisi, ko būgštauja, kuo rūpinasi, ko tikisi, kam priešinasi ir kuo pasitenkina", ar nesukursime pavojingesnių situacijų už jau sukurtas taršos ir atominių ginklų. Išeidamas iš tokios vertybių sampratos, jis sutinka priimti ir tokius kompromisus, kuriais pažeidžiama tiesa ir teisybė. Čia vėl reiktų atsakyti į klausimą, ar kartais tokie kompromisai nesukūrė pasaulyje atominio sunaikinimo grėsmės? Ar atsirėmimas vien į „tikroviškas" vertybes neimplikuoja nusilenkimo melui ir jėgai? Jei taip, tai kaip galima svajoti apie šviesią ir laimingą žmonijos ateitį?

Aptardamas sąlygas, kuriose yra atsidūrusi žmonija, dr. Sužiedėlis nurodo į „žmogaus gyvybinį priklausymą nuo kitų glaudžioj egzistencijoj". Jis tą situaciją labai stipriai akcentuoja ir iš to daro toli einančias išvadas, bet ji nėra nauja. Prieš daugiau kaip 50 metų apie žmonių savitarpio priklausymą girdėjai pavasarininkų susirinkime kalbantį studentą ateitininką. Jis kalbėjo apie žmogų visuomenėje kaip apie laikrodžio ratuką. Ką dr. Sužiedėlis vadina „pavojumi žmogui, kaip individui... likti anonimine dalele didelės ir sudėtingos kolektyvinio gyvenimo mašinerijos", prieš daugiau negu 100 metų Marksas vadino susvetimėjimo pavojumi. Taigi sąlygos nėra naujos, gal tik intensyvumo laipsnis pakitęs. Todėl šių sąlygų fone dr. Sužiedėlio siūlomi sprendimai kelia rimtų abejonių. Noriu pacituoti keletą jo teigimų:

(Nukelta į 4 psl.)

Dail. Jono Šileikos plakatas lietuviškų plakatų parodoje Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

Vėliausias Milašiaus raštų tomas

(Atkelta iš 1 psl.)

Narsusis Edvardas taip pat įsimyli Emmą. Ši abiejų brolių meilė tai pačiai mergaitei juos perskiria. Nuo to laiko jie susitikę sveikinasi šiais žodžiais: „Žyde", taria Edvardas, — ‚Taip, bet nei Kainas, Nei Judas", atsako Henrikas.

Bialos miestelyje kyla gaisras. Everardas šia proga stebi brolių veiksmus ir charakterį: narsusis Edvardas išgelbsti iš degančio namo du vaikus, o jautrusis Henrikas apalpsta.

Už kiek laiko ir Edvardas atveria savo sielą savo mokytojui. Pasisako, jog jis nesupranta ir neįvertina savo brolio jautrios poetiškos sielos. Taip pat jam papasakoja ir apie savo meilę „gražiajai ir reikalingajai" Emmai. Ryžtasi ją vesti, neabejodamas savo pasisekimu: „Mane mylės, nes aš noriu būti mylimas".

Everardas ryžtasi susipažinti su kraštu, kur jį likimas yra nubloškęs. Jo siela giliai susijusi su aplinkine gamta, ir šie pirmieji jo pasivaikščiojimai rūkuose paskendusiomis lygumomis ir snaudžiančiais miškais ir gamtos melancholija, susijusi su žmogaus mintimis, padaro jam neišdildomą įspūdį.

Padrąsintas nuoširdaus Emmos laiško ir sužinojęs savo brolio konkurento planus, Henrikas ryžtasi nuoširdžiai pasikalbėti su savo tėvu. Bet šis taip labai lauktas pirmasis tėvo ir sūnaus „susitikimas" neįvyksta. Henrikas nepajėgia peržengti „ledo sienos" ir atverti savo sielą tėvui.

Atėjus pavasariui, broliai vyksta į Vieną, kur, daugeliui metų praėjus nuo pirmojo susitikimo, jau suaugę jaunuoliai Henrikas ir Emma vėl susitinka. Nuoširdus Emmos pasiskundimas Edvardo nejaukiais ir griozdiškais vizitais padrąsina Henriką. Jis ryžtasi prisiimti vyresniojo sūnaus ir būsimojo namų šeimininko pareigas. Drebančia ranka rašo tėvui laišką ir pagaliau su viltimi žiūri į gyvenimą.

Magdeleine Mocquot — Eskizas Milašiaus medaliui

Les Zborowski ne tik biografinio, bet ir išpažintinio pobūdžio romanas. Rašė jį Milašius po giliai skausmingo išsiskyrimo su mylima mergaite Emmy Heine Geldern, siekdamas sugrįžti į praeitį, iš naujo pergyventi praeities skausmą. Tai, be jokios abejonės, psichologinis kūrinys, kurio struktūrą nulemia vidinis jo personažų pasaulis.

Romano ritmą ir jo slinktį įtampos kryptimi sudaro įvairūs jo personažų susitikimai. Išorinėje romano plotmėje tų susitikimų yra trys. Pats pasakotojas susitinka su trimis tos pačios šeimos nariais: Henriku, Edvardu ir jų tėvu. Tačiau vidinės struktūros atžvilgiu romano veiksmo įtampą sudaro tik du susitikimai: tėvo Jono ir jo sūnaus Henriko.

Šie du susitikimai skirtingo psichologiniu atžvilgiu pobūdžio. Pirmasis susitikimas teparodo Henriko charakterį — jis labai nedrąsus ir nepajėgia su savo tėvu užmegzti artimesnio ir nuoširdesnio kontakto. Kitoks antrasis jų susitikimas — Henrikas atvirai ir nuoširdžiai atskleidžia savo tėvui savo vidaus pasaulį.

Ir tai — antrasis tėvo ir sūnaus susitikimas — reikšmingas ir viso romano veiksmo eigai. Jis sudaro psichologinės dramos centrą. Henrikas po šio susitikimo nugali visą laiką jį slėgusį savo menkumo ir nereikalingumo jausmą ir labai pasikeičia — tampa pilnu veiksmo žmogumi. Ir šis momentas palydimas nesulaikomo džiaugsmo ir pergalės ženklo. „Koks aš laimingas! Ateitis man šypsosi", — nuoširdžiai džiaugiasi Henrikas.

Romano pagrindinį veiksmą sudaro kelionės. Jų čia yra dvi: kelionė į Jono Zborowskio namus ir kelionė į Praeities namus. Pirmoji kelionė geografinė ir fizinė, antroji dvasinė. Praeities namai — dvasinė kelionė — kelionė į sielos gelmės. Ir šioje psichologinio pobūdžio kelionėje susitinka du priešingi tos pačios asmenybės pradai: jausmo ir veiksmo. Ir ją simbolizuoja du „broliai — priešai".

Šie ne tiktai skirtingi, bet ir priešingi dviejų brolių charakterio bruožai yra paveldėti iš tėvų: iš tėvų herojiškas tvirtumas, o iš motinų — menkybė. Ir tai lydi juos visą gyvenimą — „prieš-ingų tendencijų kova nesibaigia". Ypač svarbus tėvo vaidmuo. Everardo žodžiais, savo paslaptingumu, savo žvilgsniu ir savo dvasiniu nutolimu nuo vaikų jis lydi juos visą gyvenimą.

Romane yra keturi pagrindiniai personažai. Tačiau jie kartais susilieja. Net ir pats pasakotojas Everardas kartais keistai panašus į Henriką. Jų veiduose pastebimi „tokie patys nerviniai judesiai". O Henrikas ir Edvardas — tarsi dvi tos pačios jausminės ir energinės asmenybės dalys.

Šių dviejų tendencijų — jausmo ir veiksmo — susitikimas dramatiškas. Ir ši drama figūruoja šio romano arba, tiksliau sakant, psichologinio „brolių priešų" pavidale: vienas jautrus, bet silpnas, kitas šiurkštus, bet ryžtingas.

Šių tendencijų sintezę įvykdęs Jonas Zborowski: „Iškovojau pergalę, ir štai esu giliai mistiškas, tai yra laisvas ir tyras savo mintyse, gamtos draugas ir savo gyvenimo valdovas". Tad Everardo jam duotas epitetas „maître" įgyja dvi prasmes — viršininko ir mokytojo.

Tad šis romanas, André Silvaire žodžiais, „svarbi Milašiaus dvasinio kilimo nenutrūkstamos grandies jungtis", atskleidžia labai svarbų autoriaus dvasinės kelionės momentą. Ir šiame autoanalitiniame romane jo pasakojimo centre. Šis susitikimas įkūnytas dviejų autorius įgyvendina Jono Zborowskio žodžius: „Savęs pažinimą, nekintamą pradžios tašką, siekiant pergalės ir herojiško idealo: meilės, to žmogaus,, kuriuo norėtum ir turėtum būti, ir drąsą pasirodyti kitiems tokiu, koks iš tikrųjų esi".

Romanas nebaigtas. O tai neišvengiamai apsprendžia ir sustojimą prie jo. Tačiau jis, kaip ir visas dvyliktasis Milašiaus raštų tomas, įdomus ir svarbus. Jis ne tiktai, kaip tai teigia André Silvaire, yra išpažintinio pobūdžio ir atskleidžia autoriaus vidaus pasaulį, bet ir jo gimtąjį kraštą, kuris nutviekstas dvasinėmis rašytojo prisiminimų spalvomis ir kuris žmogų harmoningai sulieja su išorinio pasaulio siela.

Oskaras V. Milašius

NEMIGA

Tariau aš: mano Motina. Mąstau apie tave, o Name!
Gražių, ūksmėtų mano kūdikystės vasarų Buveine!
Mąstau apie tave, kuri neišbarei nė kartų mano liūdesio,
Kurį mane guviai paslėpdavai nuo žvilgsnių atšiaurių.
Bičiule, maloni bičiule! O kodėl kadaise,
Jaunystės ošiančios dienom nesutikau mergaitės,
Kuri turėtų svečių, šešėliuotą, gaivią sielą, kaip ir tu,
Skaidrias akis, pamilusias krištolo tolumas,
Gražias, paguodžiančias, kai dienai auštant, vasarą žvelgi į jas.

A! daugel sielų alsavau, bet nė viena jų neturėjo
To mielo kvapo staltiesės šaltos, auksinės duonos
Ir seno lango, praviro birželio bitėms!
Nė švento balso, skambančio vidudienį žieduos!
A, tie veidai, pakvaišusiai bučiuoti! Nebuvo jie tokie,
Kaip tavo, moteriške iš anų dienų ant kauburio!
Nebuvo akys jų ana gaili, gražiai žioruojanti rasa,
Kuri sapnuoja tavo soduose ir žvelgia į mane
Lig pat širdies ten, mano verkiančios alėjos rojuj prarastam,
Į kur mane blausus vadina kūdikystės paukščio balsas,
Kur vasarą sniegu padvelkia rytmečio tamsa.
Kodėl į mano sielą, Motina, įdiegei baisią,
Besotę žmogaus meilę, o sakyk,
Kodėl manęs tu neužklojai dulkėmis švelniom,
Kaip šias labai senas ir šiugždančias knygas,
Kurios tau kvepia vėjais ir atsiminimų saule, ir kodėl negyvenau
Aš vienišas, be geismo savo žemoje pastogėj,
Akis atgręžęs vaivorinin langan, kur sparva,
Vaikystės valandų bičiulė, dūzgia žydroje senatvėj?
O gražios dienos! skaidrios dienos! kai kalba žydėjo
Ir kai auksiniame kaitros sriaute didieji plušančiųjų avilių
Vargonai grojo snaudulio dievams,
Ir kai dailių, tamsokų skruostų debesėlis
Širdies savos gailystą vėsią liejo
Ant dūstančių kviečių, ir trokštančio akmens, ir mano seseries griuvėsių rožės!
Kur dingot, gražios dienos? kur dingai, daili verksniuke —
Tyli alėja? Šiandien išsigąsčiau ten kiaurų stuobrių,
Nes ten pasislėpė jaunutė Meilė, tiekos pasakų žavių mokėjus,
O Atminimai laukė trisdešimtį metų, —
Ir niekas jų nepašaukė: užmigo Meilė.
O Name, Name! kam mane išleidai į kelionę,
Kodėl nesulaikei manęs, kodėl, Motule,
Kuri pažįsti mano širdį, kam tu leidai gundyti mane
Kadaise rudenio melagiui vėjui
Ir išnaktų ilgų ugnims, aniems raganiams,
Su jųjų pasakom kvaišom; apie senas, kvapnias salas
Ir burlaivius, paklydusius plačioj, tylioj laikų mėlynėj,
Apie Pietų šalies krantus su laukiančiom mergelėm?
Tokia protinga, juk žinojai, kad tikrieji keliauninkai,
Kur ieško Nuoširdumo Įlankos ir Arfų Salos,
Ir Mieganėios Pilies, negrįžta niekad — niekados!
Širdis manoji smuklėj šaltoje vienų viena,
O spinduly senam stovėdama, į mano išgyventą veidą žiūri nemiga,
Ir niekas, niekas nesuprato prieš mane, iš kaip kurčių,
Beviltiškų mirčių sudėtos mūs gyvatos dienos.

Vertė **Antanas Vaičiulaitis**

*

„Mąstau apie tave, o Name!" — Namai, į kuriuos Milašius grįžta savo poezijoje, yra jo tėviškė Čerėjoje, istorinėje Lietuvoje. Savo gimtuosius namus jis gan smulkiai aprašė autobiografinio romano nuotrupose *Les Zborowski*. Kaip šiose nuotrupose, taip ir įvairiuose Milašiaus eilėraščiuose pasikartoja tos pačios gimtųjų namų detalės. Namai, kuriuose Milašius Čerėjoje gimė, sudegė po antrojo pasaulinio karo, ir dabar ten stovi mokykla.

Milašiaus artimos bičiulės Renée de Brimont nuomone, „Nemigoje" minima Nuoširdumo Įlanka, Arfų Sala ir Mieganti Pilis — tai jo vaikystė su žaviosios gamtos poezija (Armand Godoy *Milosz*, p. 263). Jean Bellemin-Noël galvoja, kad tai paimta iš pasakų — prancūzų ar kitų. — A. V.

Oskaras V. Milašius

Dvi pasakos

Pilną Oskaro Milašiaus raštų rinkinį sudaro dvylika tomų. Iš jų du paskirti lietuvių pasakoms ir dainoms. Įžangoje į penktąjį tomą (Contes et Fabliaux de la Vieille Lithuanie) autorius pažymi, kad tai nebūsią vertimai, bet lietuviškų pasakų „versijos" — atseit, savišku žvilgsniu perteikti atpasakojimai.

Milašiaus pasakose įvyksta nuostabių dalykų: mūsų karalaitė Aldona skaito pono Arouet de Voltaire raštus, lietuviškoj girioj stebuklingas stalelis apsidengia brangiais Bohemijos porceliano indais, gandras gauna įsakymą iš Zoologijos Reikalų departamento nunešti Dievui gyvačių pilną maišą; Eglė, šaukdama Žilviną iš jūrų gelmės, kreipiasi į savo vyrą „Jūs", kaip dera karalienei. Šios knygos puslapiuose pramirga, rodos, niekur kitur nesuderinami veidai: senis Upeikis ir grafas Saint-Germain, laumės, Tuebingeno profesoriai, Labūnavos ponai bei žydai, senovės lietuvių kriviai, antikos titanai, Vilniaus balerinos, net Numa Pompilijus, iš kurio save kildiną Lietuvos didžiūnai...

Kartais autorius išnašose suteikia įdomių paaiškinimų, pvz., kad „Vokietuks" reiškia „Allemand", o tai lietuviškas vardas velniui. Arba — žemiau spausdinamoj pasakoj pažymėta, jog Perkūnas esąs lietuvių Jupiteris. Tokiu būdu Milašiaus pasakos įgauna tarptautinio atspalvio; jų veiksmas nukeliamas ne tik į Lietuvą, bet sukasi ir per visą pasaulį. Įjungiant net Chicagos lietuvių smuklę, kurioj dosniai pilstoma škotiška degtinė.

Vert.

Varlės, saulė ir Dievas

Vieną dieną varlėms buvo pranešta, kad saulė ketina eiti už vyro. Jos skubiai sušaukė seimą, o šis savo ruožtu pasikvietė žynius. Pastarųjų pranašystė nebuvo pernelyg džiuginanti:

— To betrūko, to betrūko! — Jie tučtuojau ėmė šaukti, sukeldami neaprašomą kvakėjimą ne tik seimo arenoje, bet ir per visas pakopas. — Argi jūs nežinot, kad saulė, dar net neištekėjusi, apie birželio vidurį jau spėja išdžiovinti mūsų balutes ir pelkynus? Kas bus, varge, kas bus! kai tapusi žmona ir motina, ji turės pagirdyti nesuskaičiuojamą aibę dangaus kūnų? Ko gero, saulė ims tada siurbti vandenį net iš tvenkinių ir iš upelių. Tad pirmyn, nesupratinga ir tamsi liaudie! Pirmyn, einam pas Perkūną!

Visa šokuojančių ilgakojų padermė bematant užplūdo dangiško sosto laiptus. Deja, kažkaip tą dieną aplinkybės nepalankiai susiklostė. Dievas net nepasirodė.

Tačiau saulė vis dėlto nugirdo gandus apie varlių sumanytą kėslą, ir tas kišimasis į jos vėlyvos meilės reikalus nepaprastai įžeidė jau nebejauną nuotaką. Ji pasilenkė pasižiūrėti į savo atspindį vandens paviršiuje ir, žinoma, priėjo išvados, kad jos veidas dar ganėtinai patrauklus. Tada, neva tarp kitko, bet taip, kad visas varlynas puikiai girdėtų, saulė prašneko šiais atmintinais žodžiais:

— Nėra pasaulyje gyvybės, kurios negaivintų dosnūs mano spinduliai. Tačiau su tais nedėkingais padarais, kurie norėtų, kad aš atsisakyčiau vedybinio gyvenimo malonumų — visam laikui nutraukiu santykius!

Išgirdusios saulės žodžius, varlės pajuto, kad jų gyslose kraujas stingsta amžiams. Jos tuoj pat sulindo į slapčiausius žemės kampelius, ir nuo to laiko, gėdos ir sąžinės graužimo kamuojamos, varlės renkasi poetėdžiams tik dienai gęstant, o įkyrius savo maldavimus nukreipia vien į šaltas ir išblyškusias nakties dievybes.

Iš „Lietuviškosios siuitos" (La Suite Lithuanienne). Oskaro V. Milašiaus veratų lietuviškų dainų tekstai ir Prano Gailiaus gravūros (Paryžius, 1968).

La Source bruit sous l'érable
ou les fils des dieux
Font danser au clair de lune
des filles des dieux.
Vers la source sous l'érable
Je m'étais penchée
Pour y baigner mon visage
das! mon annelet

Genealoginis žiniaraštis apie gegutes

Kilmingieji ponai Varnai, sena šeima su teisėjų togom, suteikė heraldikos mokslui daugybę spalvingų įvaizdžių. Šios genties plačiausiai žinomos šakos yra dvi: prancūziškoji — La Fontaine Varnas, Le Corbeau, ir airiškoji — Allan Poe Varnas, The Raven. Tačiau Varnų gyventa nuo neatmenamų laikų ir Lietuvoj. Toj šaly, kaip ir visur kitur, Varnų paveldėtų polinkių ugdymui stebėtinai pagelbėjo jų įprotis knaisiotis senų pilių palėpėse ir bažnyčių bei varpinių pakraigėse. Todėl šie paukščiai galėjo pasižymėti genealoginių tyrinėjimų srity. Iš trijų paties garsiausio Corvus Lithuanus veikalų, „Ab ovo", „Aquila non capit muscas" ir „Fama volat"* pasiskolinome čia skelbiamas žinias apie Gegutes — apie šeimą, kurios senose tradicijose kartais atsispindi visų laikų žmonijos papročių bei poelgių savotiškas panašumas. O ypač šio šimtmečio, kuriame mes turime laimės gyventi ir kuris mus taipgi pavertė sparnuočiais.

Anuševičių dvare, ant Nevėžio upės kranto, kadaise gyveno didikas. Jo žmona mirė žydinčios jaunystės metuose, palikusi tris sūnus ir vieną dukterį. Mergaitė, iš vaikų pati vyriausia, apsupo savo brolius jautria šiluma, mėgindama jiems atstoti motinišką globą. Jaunuoliai labai vertino sesers pasišventimą ir rūpestingumą. Net ir vėliau, kai jie sulaukė ginklo amžiaus — nežiūrint jaunuomenės tarpe įprasto, tam tikro draugiško laisvumo — jų meilę seseriai dar papildė pagarba ir dėkingumas, kokį jie būtų jautę tikrai savo motinai.

Vieną dieną Kryžiuočių riteriai, Slaugytojų brolijos įpėdiniai ir seni Templininkų ordino priešai, iš Prūsų žemių užpuolė Lietuvą — dar pagonišką, ketindami ją apkrikštyti ir pavergti savo Didžiajam Magistrui. Prisidengę šventu kryžiaus ženklu, jie užliejo visą šalį krauju ir ugnim.

Didysis Kunigaikštis Kęstutis įsakė savo kariams susirinkti. Trys broliai užsidėjo šarvus ir paliepė balnoti žirgus. Jų sesuo ėmė graudžiai verkti, tačiau netrukus merginos širdy pareigos jausmas paėmė viršų, ir ji paragino jaunuolius šventoj kovoj netausoti savo kraujo.

Kryžiuočiai buvo galutinai sutriuškinti. Deja, sužlugo ir Kęstučio pulkai, o Lietuvos moterys atšventė pergalę gedulu ir ašarom.

Trys Nevėžio pakrančių kariai nukeliavo į didvyrių buveinę pas garbingus savo pirmtakus. Eiklieji jų žirgai vieni sugrįžo į dvarą.

Netekusi brolių, sesuo niekur nebesurado paguodos. Ji atsisveikino su tėviške, išsivedė visus tris žirgus ir, nuėjusi į miško glūdumą, tapo atsiskyrėle.

Ten ji davė valią savo aimanoms ir ašaroms, kol pagaliau dievai, jos pasigailėję, pavertė ją Gegute.

Į jos širdį grįžo ramybė. Tačiau kai pavasaris kitiems paukščiams įkvepia meilės ir džiaugsmo giesmes, ji, varguolė, raudodama kartoja paprastutę dejonę, kurios sielvartinga gaida suvirpina medžius ir nubarsto gėlių skruostus rasomis. Gegutės kukavimui atsišaukia aido skundas, ir ima kūkčioti šaltiniai. Nes tuo metų laiku, pavasarį, žiaurioji mirtis pasigrobė jos numylėtus brolius.

Vertė **Birutė Pūkelevičiūtė** ir **Birutė Prapuolenienė**

* „Nuo kiaušinio" (nuo pat pradžių), „Erelis musių negaudo" ir „Gandas skrieja". — *Vert.*

Antro kaimo ATEITIS JAUNŲJŲ RANKOSE

(Korespondencinis pokalbis su prievaizda Algirdu Titum Antanaičiu)

1. — Smagu sveikinti Antrą kaimą, sulaukusį jau 20 metų nuo savo įsisteigimo. Girdėjome, kad jūs patys ruošiatės šią sukaktį švęsti gan iškilmingai ir kad ta proga sulėks iš viso pasaulio Antro kaimo steigėjai, veteranai artistai, prijaučiantys ir gerbėjai, ir Chicagos publika pamatys neeilinį spektaklį šių metų vasario mėn. 4-tą ir 5-tą dienomis Jaunimo centre...

— Ačiū už sveikinimus ir gražius žodžius. Girdėjote teisingai. Sukaktuvinį spektaklį pradėjome planuoti jau prieš pora metų. Mūsų archivarui Romui Stakauskui buvo pavesta surasti visų bet kada Antrame kaime vaidinusiųjų adresus ir su jais susirišti. Tai nebuvo lengvas uždavinys, žinant, jog antrakaimiečiai šiandien išsibarstę ne tik po saulėtą Kaliforniją, Kolorado kalnus, Vašingtono, Pensilvanijos ir Šiaurinės Karolinos lygumas, bet taipgi Kanadą ir Vakarų Europą... nežiūrint to, tuoj po pasirodymų Pasaulio Lietuvių dienose ir PL Jaunimo kongrese Romas išsiuntinėjo visiems dviejų puslapių (šiandien jau istorinį) laišką, kviesdamas į sukaktuves. Po to jau rašiau ar kalbėjausi aš pats, nusiųsdamas konkretesnį planą ir tentatyvius uždavinius. Iš viso nebuvo surastas tik vienas adresas, keli neatsakė, keli apgailestavo negalėsią dalyvauti, daugumai sutinkant ir entuziastingai pritariant. Ilgainiui nubyrėjo ir dar vienas-kitas. Šiandien atrodo, kad bent pusė dalyvaus programoje, o kita dalis ją stebės... O jau prijaučiančiuosius ir gerbėjus tai visus nuolankiausiai kviečiame atsilankyti į Jaunimo centrą.

2. — Ar ši sukaktuvinė programa numatyta kaip retrospektyvi: kas „geriausia" iš Antro kaimo dvidešimtmečio? O gal galima tikėtis, kaip Jums įprasta, ir ko nors visiškai naujo?

— Programa formatu bus panaši į dešimtmečio (1973) jubiliejaus: pirmąją dalį sudarys daugiausia prieš kelioliką metų vaidinti škicai, o antrąją — daugiausia visai nauji. Ano sukaktuvinio spektaklio tema sukasi aplink vieno tipiško antrakaimiečio gyvenimą, vaizduojant jį vaikų darželyje, mokykloje, vasaros stovykloje, universitete, vestuvėse, etc., visa tai įpinant į tipišką minėjimo programą. Šį kartą tematinį siūlą sudarys išeivio lietuvio ir jo aplinkos (sakykim, Marquette Parko lietuviškos kolonijos) keitimasis čia besikuriant: pionieriška 1950-jų dekada, revoliuciniai 1960-tieji, ir „porevoliuciniai" 70-tieji, spartėjantis artėjimas prie subyrėjimo... Forma — senelių ir tėvų pasakojimai šiandien apie tai jau nieko nebežinantiems vaikaičiams ir vaikams.

3. Šitam spektakliui kas rašė Jums škicus ir aplamai iš kur sėmėtės medžiagą?

— Iš pradžių galvojome bent pirmojoje dalyje vienu ištisiniu veiksmu pavaizduoti tipiško dypuko kelionę nuo Lietuvos, per Vokietijos stovyklas, iki Amerikos ir įsitvirtinimo čia, visa tai perduodant savotiška pasakos forma, kaleidoskopiškai besikeičiant scenoms ir vaidintojams persikūnijant iš vieno asmens į kitą čia pat, žiūrovo akyse. Kreipėmės į kelis mūsų rašytojus, kurių du buvo pasižadėję bent gerus (dialoginius ar situacinius) apmatus parašyti. Vienas jų atsiuntė vienaveiksmį, antras — kai kurių dialoginių nuotrupų. Abiem atvejais vaizduojamas vieta ir laiku labai siauras Vokietijos stovyklinio gyvenimo laikotarpis, šiandien tik vyresniųjų beprisimenamas ir ... niekam nebeaktualus. Šiuos tekstus ar bent jų dalį gal kur nors kada nors ir panaudosim, o ir nuo originalaus sumanymo neatsisakom, tačiau dvidešimtmečio programą, vien praktiškais sumetimais, teko ir vėl sprausti į daugiau įprastinius ir mažiau nenumatytų kliūčių žadančius šablonus.

4. Praeitų metų naujenybė buvo pirmą kartą jūsų pabandytas ištisinis ilgokas vaidinimas — Vytautės Žilinskaitės „Lagaminas". Ar ir šį kartą žadate pateikti ilgesnį gabalą?

— Žiūr. atsak. į nr. 3. viršuj.

5. O kaip apie technikos priemones spektakliams? Ar bus dar išradingesnio, negu anksčiau, skaidrių ir garso efektų panaudojimo?

— Garso efektų ir tarpškicinių muzikinių intermedijų magnetofoninė juosta yra labai svarbi mūsų programos dalis, ir jos sudarymui mes skiriam daug laiko ir dėmesio. Muzika ne tik kelia vaidintojų ir žiūrovų nuotaiką, bet taipgi nupasakoja vaizdelio veiksmą supančią aplinką, laikotarpio dvasią, netgi veikėjų galvoseną ar jų charakterius. Praktiškai ji duoda galimybę tamsoje pertvarkyti (jei reikia) sceną ir veikėjams pasiruošti, persikūnyti į naują personažą... Taigi, ankstyvesniuosius škicus lydės anam laikotarpiui charakteringa muzika, naujuosius — šiandieninė... Skaidrių šį kartą nenaudosim dėl daugelio priežasčių, kurių ne paskutinė yra ir ta, kad vaidiname ne kasdieninėse ar tipiškose aplinkybėse.

6. Mus domina Antro kaimo vaidintojų kolektyvo sudėtis. Šalia veteranų, nostalgijos atvestų į šių metų spektaklį, kas sudaro dabartinį Antro kaimo pastovų kolektyvą? Ar yra įsijungusių naujų, ligšiol nematytų, aktorių? Ar moterims pagaliau skiriama pakankamai svarbių, joms deramų rolių?

— Atsakydamas į šį trilypį klausimą pradėsiu nuo vidurio. Reguliari sudėtis šiemet gana gerai išbalansuota, ne vien tarp vyrų ir moterų, bet ir vaidybine patirtimi: šalia keliolika metų su mumis bevaidinančios Jūratės Jakštytės ar dešimtmečiu patirties besididžiuojančio Eugenijaus Būtėno turime ir jau pustuzinį sukorusį Juozą Kapačinską, pusę tiek stažo atlikusią Vidą Gilvydienę, sofomorę Indrę Toliušytę ir per vienerius metus jau trečioje programoje besireiškiantį naujoką Arvydą Vaitkų... Kalbant apie veteranus, jų, kaip minėjau, buvo pasižadėjusių dalyvauti daugiau, bet ne vienas ilgainiui atkrito. O vistiek turėsim bent vieną „europietę" (Eglė Juodvalkė), visoms A. kaimo gyvenimo fazėms atstovaujančių moterų trejukę iš Los Angeles, Ca. (Ramunė Vitkienė, Elvyra Kavaliūnaitė-Shannon ir Nijolė Sparkytė), o taipgi vieną Antro kaimo pradininką iš Kanados (Genius Procuta). Drūtgalį, žinoma teks kelti čikagiečiams veteranams: iki šiol ilgiausiai Antrame kaime išsilaikiusiam Romui Stakauskui, Vaigailei Kavaliūnaitei - Dueres, Marytei Mažeikaitei-Utz, Juozui Aleksiūnui ir Jonui Žukauskui... Beje, gerai išbalansuotas ir „technikinis personalas": veteranui šviesos ir garso meisteriui Jonui Kaunui talkininkaus dalyko specialistė, bet A. kaime naujokė Danutė Petkūnaitė... Būtina paminėti ir dailininką Vincą Luką, jau keturiolikti metai kurantį Antro kaimo plakatus... Dabar dėl moterų: mes jas, kaip ir visada, didžiai mylim ir gerbiam, joms patikėdami pačius *svarbiausius* ir *sunkiausius - moteriškuosius* vaidmenis!

„Kelionės nemalonumai" Antro kaimo programoje per II Pasaulio lietuvių dienas 1983 m. Chicagoje: Romas Stakauskas (senelis), Eugenijus Butėnas (Genius), Vida Gilvydienė (senelė).

Nuotrauka Jono Tamulaičio

7. Temų atžvilgiu, ar ir toliau vis labiau koncentruositės prie išeivijos bei okupuotos Lietuvos gyvenimo atspindžių, ar užgriebsite ir „globalines problemas", matomas iš lietuviško kampo? Kaip „visuomenės kritikams", kokios visuomenės ydos Jums toliau atrodo vertos ryškinimo — girtuokliavimą ir plepėjimą taikliai vaizduojate, bet gal esate įžvelgę ir kitų sričių, kur „juokingi esate ne jūs, juokingas yra gyvenimas"?

— Žiūr. atsak. į nr. 4.

8. Jūsų sukaktuvių proga norėtųsi paklausti ir kaip Jūs žvelgiate į savo istorinę raidą. Antras kaimas prasidėjo, be jokių atsiprašymų, kaip tuometinio Chicagos satyrinio teatro „Second City" lietuviška versija. Bet per 20 metų, be abejo, nuo jo nutolote, išvystydami savo pačių techniką, nusibrėždami savo pačių akiratį? Ar galėtumėte juos apibūdinti?

— Iš trijų Antro kaimo programų, pastatytų per pirmuosius penkerius gyvavimo metus, nemačiau tik pačios pirmosios. Aš pats talkininkauti pradėjau 1968-jų rudenį, su pirmąja programa pasirodydamas 1969-taisiais. Po to jau kasmet paruošdavom naują programą, 1973-čiaisiais atšvęsdami dešimtmečio jubiliejų, talkininkaujant daugeliui veteranų-steigėjų, ar pirmųjų programų dalyvių, įskaitant Kazį Almeną, Rimą Vėžį, Vytą Demereckį, Romą Ankaitį, Ramunę Jurkūnaitę, Neriją Linkevičiūtę ir kitus. Kiek, prieš man įsijungiant, būta „Second City" įtakos — negalėčiau pasakyti, nes (gėda prisipažinti) dar ir iki šiol nesu matęs nė vienos „Second City" programos. Tarnybiniais reikalais skraidydamas po visą kraštą, kartais matau panašių grupių pastatymus kituose miestuose. Sėkmingiausia ir pastoviausia iš jų yra Dudley Riggs Minneapolyje įkurtoji profesionalinė „New Brave Workshop", irgi egzistuojanti jau apie 20 metų ir kasmet surengianti po kelis pastatymus. Visus mus pavieniui, manau, daugiau ar mažiau įtaigavo televizijoje matytos programos, kaip „Laugh-in" ar „Saturday Nite Live", daugeliui čionykščių aktorių sudarančios tramplynus šuoliui į žvaigždes. (Taipgi žiūr. atsakymą į vėlesnį klausimą.)

9. Ar sakytumėte, kad per 20 metų keitėsi ir paties Antro kaimo programų pobūdis? Sumažinote solo gabaliukus, praplėtėte viso kolektyvo narių atliekamus škicus? Nuo politikos (kas gali užmiršti Kazio Almeno vaidintą Castro 1963 metais) ar nenusigręžėte labiau į LB susirinkimus, lituanistinių mokyklų pamokas ir pan.? Gal net ir kiek sumiesčionėjote, pvz. Marquette Parko poniutėms nemažai dėmesio skirdami?

— Mūsų pačių programos pobūdis ar „technika" keitėsi ne tiek „pagal planą", kiek atsižvelgiant į galimybes ar reikalą. Garsiniai efektai ir muzikinės intermedijos pasidarė esmine dalimi, užsidirbus pinigų ir nusipirkus gerą gramofoną. (Beje ir neseniai gautą tūkstantinę LB teatro premiją sunaudojom naujos garsinės aparatūros pirkimui). Skaidres pradėjom gausiau naudoti, savo tarpe turėdami profesionalą foto menininką Eugenijų Būtėną. Kol Playhouse savininku buvo Arnoldas Giedraitis, pats įrengęs sceną, joje statęs ir režisavęs veikalus su amerikiečiais profesionalais, mes turėjom progos naudotis jo žymiai turtingesne prožektorių sistema... Panašiai yra ir su programų tekstais. Parašiau daugelį laiškų ir asmeniškai išsišnekėjau su visais mūsų humoristais ir scenai rašančiais, bet iš jų per daug pagalbos nesulaukiau. Visų šioje srityje A. kaimui talkininkavusių tekstai (K. Almeno, V. Alanto, K. Barėno, L. Dovydėno, A. Gustaičio, A. Landsbergio ir kitų, kuriems esame nepaprastai dėkingi) sudėti krūvon vargu ar sudarytų daugiau negu vieną programą... O jų gi buvo pastatyta netoli dvidešimties. Taip ir tenka verstis tuo, ką pavyksta patiems pasigaminti, susigaudžius idėjų iš visur ir jas pritaikius savam pasauliui. Kaskart dažniau naudojamės tikrai gerų Lietuvos humoristų (Vytautės Žilinskaitės, Kazio Bagdonavičiaus, Juozo Erlicko ir kitų) kūryba. Pastaruoju metu keletą gerų škicų atsiuntė Vitalis Žukauskas. Skaitome amerikiečių, anglų, prancūzų, vokiečių, lenkų humoro žurnalus ir ten randame medžiagos... Mūsų programose kritikai dažnai pasigenda didesnio aktualumo. Iš tikrųjų savo programose turėjome ne vieną gerą savaitės ar mėnesio aktualijai skirtą gabalą, bet deja, dėl laiko ir vietos griežtesnio apibrėžimo jų negalėjome panaudoti nė vienose gastrolėse... Tokią prabangą sau gali leisti tik grupės, sugebančios per metus sudaryti bent keletą programų ir įsigalinčios pasisamdyti tekstų rašytojus...

10. O Jūsų paties, kaip režisieriaus, arba Antro kaimo prievaizdos, funkcija ar irgi keitėsi per tiek metų? Ir kaip žiūrite į ateitį — tęsite pasigėrėtinai atliekamą darbą, ar bandysite ir kokių nors eksperimentų, kurių visada laukiama iš Antro kaimo?

— Mano funkcija — pati paprasčiausia: surasti medžiagą ir ją įforminti. Normaliai vienos programos padarymas mums trunka iki devynių mėnesių, aktualiausiems gabaliukams paruošti lieka mažiausiai laiko. Eksperimentuojam su kiekviena nauja programa, griaudami įvairiausius tabu, bandydami lietuviškais rūbais apvilkti ir lietuviškon scenon išvesti daugelį bendražmogiškų problemų, reiškinių, madų, įpročių, kvailiojimų ir į tai pažiūrėti lietuviškomis akimis... Ateitis priklausys ne tiek nuo manęs, kiek nuo vaidintojų sugebėjimo įdiegti gyvybės tai šaltai medžiagai, ją uždegti savo dvasia ir entuziazmu. Taigi ateitis visada buvo ir yra jaunųjų rankose... Jeigu netikit — ateikit į Jaunimo centrą vasario 4 ar 5 dieną.

koresp.

„Mamyčių vakarai" II Pasaulio lietuvių dienų programoje 1983 metais Chicagoje. Antro kaimo vaidintojai: Juozas Kapačinskas (tėvas), Jūratė Jakštytė (Sauliukas), Vida Gilvydienė (senelė).

Nuotrauka Jono Tamulaičio

Antano Sužiedėlio mintys diskusinės

(Atkelta iš 2 psl.)

„Kovingi žmonės, tai pavojingi žmonės", teigia dr. Sužiedėlis. Ar nebūtų tikslesnis išsireiškimas, kad tie kovingi žmonės yra pavojingi, kurie naudoja nedoras priemones. Juk doromis priemonėmis kovoją už kilnius tikslus žmonės yra žmonijos palaima. Kad gėris laimėtų, jie atidirba ne tik už save, bet ir tuos, kurie eina į kompromisus su blogiu.

„Jaunimo ... kovos motyvas nepatraukia", sako dr. Sužiedėlis. Jei vienodai suprantame žodį „kova" (ne vien fizišką susirėmimą, bet ir pasiaukojantį darbą, prisiėmimą rizikos), tai mano asmeniška patirtis kalba priešingai.

Tarp patriotizmo ir neobjektyvumo dr. Sužiedėlis deda lygybės ženklą. Ar iš tikro taip? Ar nebūtų arčiau tiesos teigimas, kad į dorines normas atremtas patriotizmas yra pati kilniausia žmogaus savybė.

„Šiuo požiūriu („šaknų" prasme) vertingiausi lietuvybės aspektai yra tie, kurie seniausi. Šaltinis čia ne Nepriklausoma Lietuva ir ne mūsų pačių išeivijos lietuvybės formos, bet istorinė, senovės Lietuva", — kitas dr. Sužiedėlio teigimas. Bet tokiam teigimui norėtųsi vėl stipresnio pagrindimo. Reiktų, pvz., kokiu nors būdu įrodyti, kad 12-14 šimtmečių kovos su kryžiuočiais yra vertingesnis Lietuvos istorijos aspektas už pokario partizanų kovas su rusais, ar kad Mikalojaus Daukšos „Kathechizmas" arba „Postilla" labiau žmogų kilnina ir taurina negu „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika" ar pogrindinė „Aušra".

Neįprastai skamba ir toks dr. Sužiedėlio pareiškimas: „Tauta, o ypač niokojama tauta, ilgainiui tegali išsilaikyti tol, kol ji kam nors kuo nors yra naudinga, veiksminga". Jungtinėse Tautose yra daugiau negu 160 valstybių. Gal bus nesuklysta teigiant, kad du trečdaliai jų yra mažiau naudingos bei veiksmingos už lietuvių tautą. Taigi, esama kitų, ir stipresnių, išsilaikymo veiksnių už naudingumą ir veiksmingumą. Iš antros pusės, regis, iš niokojamos tautos nereiktų laukti pagalbos sau, o nešti pagalbą niokojamai tautai.

Rezistencija — ne vien protestas

Visoje dr. Sužiedėlio paskaitoje gausu nekonvencionalių teigimų. Jie kad ir įdomūs, bet dažniausia neįtikiną, o geresniu atveju — tik dalinai teisingi. Pvz., teigimas, kad išeivijoje „lietuvių kalba darosi ne gyvenimo laidas, bet gyvenimo slenkstis" ir kad ji „gali likti lietuvybės objektas, bet negali likti lietuvybės priemonė", turbūt yra irgi tik dalinai teisingas. Juk tam, kuris jaučiasi gyvas lietuvių bendruomenės narys, kalba yra vienas iš gyvenimo laidų ir lietuvybės priemonių. Kas to jausmo nebeturi, tas lietuvių kalbos išmokimą laikys gyvenimo stabdžiu (slenkščiu) ir domėsis ja (jei išvis domėsis) tik kaip objektu. Pasakymu, kad „Nepriklausomos Lietuvos lietuvybė nebuvo atgaivinta iš senovės, bet sukurta tam laikui tų žmonių, kurie toj aplinkoj statė ir vystė savo gyvenimus", dr. Sužiedėlis paneigia tautos istoriją kaip vieną iš kertinių tautinę sąmonę formuojančių stulpų. Iš antros pusės, jis prieštarauja ankstyvesniam teigimui, kad „vertingiausi lietuvybės aspektai yra tie, kurie seniausi".

Paskaitininkas palietė ir rezistencijos klausimą. Antinaciniame pogrindyje Lietuvoje buvo kelios rezistencinės organizacijos. Bet išeivijoje beveik visos jos sunyko, tik jų vardai dar tebefigūruoja Vliką sudarančių grupių sąrašuose. Tų organizacijų sunykimas tarsi patvirtintų dr. Sužiedėlio teigimą, kad „rezistencinis nusiteikimas veiksmingas tol, kol priešas arti ir grėsmė reali". Bet čia reiktų tuoj pat paklausti: grėsmė kam — tautai ar man asmeniškai? Kas yra įsisąmoninęs, kad lietuvių tautai priešas tebėra arti ir grėsmė reali, tas rezistencinės kovos lauko nėra palikęs, net atsidūręs kitame kontinente.

Rezistencija nesiremia vien protestu, kaip yra linkęs manyti dr. Sužiedėlis. Prof. dr. Vytautas Vardys, kalbėdamas politinių studijų savaitgalyje Los Angeles, yra pateikęs tokią rezistencijos aptartį:

„Lietuvoje bei Baltijos kraštuose kilusi ir į išeiviją pernešta rezistencijos samprata gerokai skiriasi nuo Vakarų Europos, kur rezistencija buvo identifikuojama tik su karine nacių okupacija. Lietuvoje rezistencija, tiek nacių, tiek sovietų valdymo laikais, buvo vedama ne tik karinėmis, bet ir taikomis priemonėmis... Taip rezistencija tampa tautinės kūrybos apsauga ir gynyba... Tačiau tautinė kūryba visada materializuojasi prigimtinėmis tautinėmis išraiškomis: kalba, tradicija, elgesio būdu, pajautimu, net iš mažystės įgytu pasaulėvaizdžiu. Čia ypatingas vaidmuo tenka gimtajai kalbai".

Nežinau, kokius įspūdžius iš paskaitos išsinešė klausytojai, bet man, perskaičius atspausdintą paskaitą, beveik nė kiek neišsiskėjo atsakymai į klausimą „Lietuvybė: atgaivinti, išlaikyti ar sukurti". Gal tik būsiu geriau supratęs tuos mūsų intelektualus, kuriems lietuvybė tik objektas, o ne bent dalis gyvenimo prasmės.

Juozas Kojelis

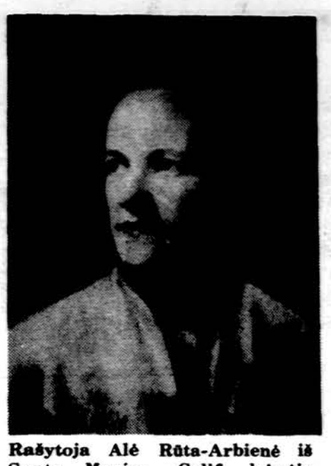

Rašytoja Alė Rūta-Arbienė iš Santa Monica, Calif. laimėjo šiemetinį „Draugo" romano konkursą. Premijuotas romanas pavadintas „Pirmieji svetur".

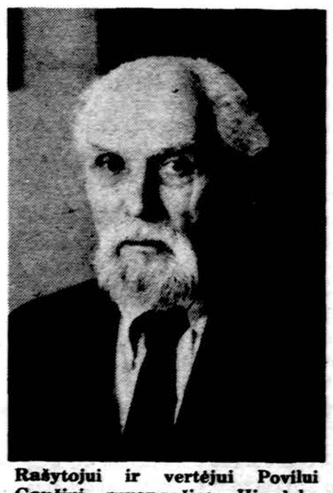

Rašytojui ir vertėjui Povilui Gaučiui, gyvenančiam Hinsdale, Ill., paskirta Sao Paulo Brazilų Meno kritikų draugijos premija už brazilų naujosios poezijos antologiją lietuvių kalba „Lianų liepsna".

Vasario planetos

MERKURIJUS, gražiai švietęs sausio mėnesio rytmečiais, jau artėja į saulę ir bus nematomas iki kovo pabaigos.

VENERA irgi artėja prie saulės. Ją dar galima bus pamatyti žemai pietryčių horizonte prieš pat saulei patekant. Visą rudenį Venera savo spindesiu dominavo rytmečio padangę.

MARSAS darosi kas kartą įdomesnis, jis šviesėja ir šviesėja, nes žemė prie jo artėja. Prasideda Marso stebėjimo sezonas. Gegužės vidury planeta pasieks opoziciją. Tada ji gražiai spindės mūsų padangėje. Vasario viduryje planeta tekės apie vidurnaktį. Vasario 15 Marsas praeis visai netoli Saturno.

JUPITERIS sausio mėnesį išsilaisvino iš saulės spindesio ir sunkiai buvo įžiūrimas žemai, horizonte, rytmečio padangėje. Dabar jis daugiau ir daugiau šviesėja ir kyla aukštyn. Teka apie tris valandas prieš saulėtekį, tad matomas rytmečiais.

SATURNAS. Su šia planeta irgi ta pati istorija. Praėjusį mėnesį išsilaisvino iš saulės šviesos ir dabar rytmečio padangėje kas kartą kyla aukščiau ir aukščiau. Jo žiedų sistema pakrypusi 20 laipsnių žemės atžvilgiu. Stebėtojams bus tikras malonumas džiaugtis jos grožiu. 1980 m. žiedai buvo visai kraštu atsikreipę į žemę ir dėl to atrodė, lyg būtų jie prapuolę.

URANAS, NEPTŪNAS, PLUTONAS. Šioms planetoms surasti reikia didoko teleskopo ir precizijos. Jos irgi susigrupavusios rytmečio padangėje, kaip ir visos kitos planetos.

ZODIAKO ŠVIESA. Mėnesio pabaigoje bus proga pamatyti įdomų saulės sistemos fenomeną, vadinamą zodiako šviesa. Tai didelis kūgio pavidalo šviesos pluoštas, kyląs kampu aukštyn iš tos vietos, kur saulė nusileido. Zodiako šviesa neryški. Ją galima pamatyti, tuoj saulei nusileidus, vakarų horizonte. Reikia labai tamsios nakties, be mėnulio, toli nuo miesto šviesų, oras turi būti švarus, be jokio miglotumo. Manoma, kad zodiako šviesa yra saulės šviesa, atsimušusi nuo didžiulio dulkių debesies, supančio saulės sistemą. To debesies masė apie 30 milijonų milijonų tonų. Atskiros dalelytės sveriančios ne daugiau, kaip trilijoninę dalį gramo. Kartais tos dalelytės patenka į žemės atmosferą ir sužimba kaip mikrometeorai. Rudenį zodiako šviesa bus gerai matoma rytmečiais prieš pat saulei patekant.

A. R.

Nedrasiai dūla zodiako šviesa.